

Juan Kruz Igerabide

ZVOČNOST V POEZIJI

Izvorno je bila poezija zaporedje zvokov brez konceptualne vsebine. Sprva je bil pesniški zven oblika krikov in onomatopej, ki so se uporabljali za izražanje ali povzročanje psihičnih stanj in je imel katarzični ter hipnotični učinek, kot je to še vedno razvidno tudi iz nekaterih otroških ljudskih pesmi v baskovščini. Prvinska poezija je bila himna preživetju, a tudi skozi moderno pesem pesniška zvočnost še naprej ohranja funkcijo družbene povezanosti, čustvene osvoboditve in nagona po samoohranitvi.

Originally poetry was a sequence of sounds without conceptual contents. In the beginning poetic sound was a form of screams and onomatopoeias, applied for the expression and generation of psychic states, and characterized by cathartic and hypnotic effect, as can still be visible in some children's folk songs in the Basque language. Primeval poetry was a hymn of survival; however, poetic sonority still continues to retain the function of social cohesion, emotional liberation and self-preservation instinct even through modern poetry.

Izvorno je bila poezija zaporedje zvokov brez konceptualne vsebine. Sprva je bil pesniški zven nekakšna »destilacija« krikov in onomatopej, ki so se uporabljali za izražanje psihičnih stanj ali za to, da so jih sami šele povzročili; imel je katarzični in hipnotični učinek. Obenem pa je imel zven tudi družbeni učinek, saj se je skupina ob čustvu, občutenju, ki ga je okusila, osredinila. Naj je poezija skozi svoj zgodovinski razvoj postala še tako umetelna in zapletena, ni nikoli izgubila svoje povezave z zvenom, tudi tedaj ne, ko jo povezujemo z branjem v samoti in tišini. Drugačna je izkušnja skupnih recitalov, ki nam ponujajo priložnost, da okusimo čustvene elemente zvena skupaj z družbeno vlogo poezije, prvino, ki jo prav tako spremlja že vse od njenih začetkov.

Poezija je bila torej izvorno zaporedje zvokov brez konceptualne vsebine. V baskovski kulturi, ki ji tudi sam pripadam, lahko najdemo dve pesmi za novorojenčke, sestavljeni iz zlogov, ki nimajo nikakršnega pomena. Ena od njih izraža razpoloženje, čustvo, zvočno povabilo k pomiritvi.

Ttunkurrunku, ttunkurrunku, ttunkurrunkuttuna
Run kuttunku, runkuttunku, runkuttunkuttuna.

Raziskovalec Juan Mari Lekuona v tej verzifikaciji razkriva onomatopejo, oponašanje gibanja lesene zibelke, ki se guga na lesenih tleh, *kurrunkuttun*, *kurrunkuttun*. Ponavljanje zadnjega samoglasnika »u« ustvarja vzdušje temačnosti in

miru. Če skušamo poiskati pomene uporabljenih glasov, se izriše le pomen besede *kuttun*, ki pomeni »najljubše«, kar pa spet poudari čustveni in afektivni značaj uspavanke. Obenem pa *kuttun-kuttun* priključ zvočnega tolkala, tradicionalnega baskovskega glasbila *txalaparta*, ki se v tem primeru oglašča v počasnem ritmu, kot da bi spremljalo utripanje srca.

Druga verzifikacija je nasprotnega značaja, četudi uporablja podoben zlogovni postopek; uporablja se za prebujanje otroka in ga spodbuja k igri in plesu.

Ttikirriki, ttikirriki, ttikirriki ttona,
Rikittiki, rikittiki, rikittiki ttona.

Izvedba je hitrejša, spremlja pa jo lahko žgečkanje ali odskakovanje otroka. Enak ritem se uporablja tudi v številnih ljudskih plesih, med drugim tudi v plesu *arin-arin*. Samoglasnik »i«, ki se pojavlja v pesmi, vzbuja cvileč zvočnik, da bi prebudil otroka in pri njem spodbudil veselje. Onomatopeja, ki tako nastane, spominja na tradicionalni ritem tamburina, ki običajno daje ritem že omenjenemu plesu *arin-arin*.

Obe verzifikaciji uporabljata zelo stare pesniške postopke, ki so, kot poudarjajo različni raziskovalci, izvor poezije. Nekateri raziskovalci ga celo primerjajo z rojstvom jezika: naš jezik naj bi po njihovem mnenju spremljali prvi pesniški izrazi v zlogih, ki včasih temeljijo na onomatopejah, drugič pa na zvočnih izrazih čustev. Ponavljanje besed, pri katerih se drugi del začne z glasom »m«, je denimo zelo starodavna prvina, popisana v uralskih in kavkaških jezikih, ki pa se še vedno uporablja v baskovščini. Pojavlja se v ljudskih pesmih, ki igraje izkrivljajo besede in jih spreminjajo v nekakšno nerazumljivo zaklinjanje:

Xirristi-mirixti, gerrena, plat, olio-zopa, kikili-salda,
hurrup, edan edo klik, ikili-mikili klik!

Antropolog Cecil Maurice Bowra (1988) je raziskoval ljudstva, ki še vedno živijo v kameni dobi. Zbral je njihove pesmi, v katerih so bili uporabljeni že opisani pesniški postopki, in prišel do zaključka, da je bila poezija na svojem začetku silabična, saj so si bili pesniški postopki vseh ljudstev, ki so še vedno živeli v kameni dobi, podobni. Prvotno je poezija uporabljala zloge, glasove, ki so izražali čustvena stanja, nekateri med njimi so imeli obliko onomatopej. Čeprav so ta ljudstva razvila jezik, so ohranila primitivno poezijo v zlogih brez pomena. Na drugi stopnji razvoja poezije so se pojavile posamezne besede, pozneje več povezanih besed pa besedne zveze, šele v poznejših stopnjah razvoja poezije so se pojavili povezani stavki, ki so pogosto temeljili na ustaljenih obrazcih, kot je razvidno iz epskih pesnitev starodavnih civilizacij.

Bowra je med južnoameriškim ljudstvom Jaman, ki je živelo na Ognjeni zemlji v zelo prvinskih razmerah, zbral nekaj verzifikacij, ki so jih izvajali v skupinah in pri tem skakali ali se ritmično gibali.

Ha ma la
ha ma la
ha ma la
ha ma la...

Ti zvoki so izražali kolektivna čustva, recitacija je bila monotona in je na poslušalca delovala hipnotično. Prav hipnotični učinek, ki se je pozneje razvil skozi glasbo in pesem, povzroči, da poslušalec odpre svoje srce in globoko doživi čustvo, ki mu je posredovano.

Ma las ta, xai na sa
ma las ta, xai na sa...

Tudi ljudstvo Ona, prav tako z Ognjene zemlje, je uporabljalo podobne verzifikacije. Nov dan so pozdravili s takšnim ponavljanjem glasov:

Ha ra xe uka
ha ra xe uka
ha ra xe u

Takole pa so se od dneva poslavljali:

Hai ce rai ya
hai ce rai ya
hai ce rai ya

Te zlogovne verzifikacije so se deloma ohranile v ljudski poeziji. V baskovski ljudski tradiciji najdemo več primerov zlogovnih iger brez očitnega pomena, ki so postale del poezije za otroke.

Atxia-motxia perolipan
Axa-mixa zilarra.
Kuku-miku, anianiku.
Arrixamalet, marrixamalet, kirun-karun pek.
Ttolana, polana, ttonttila pon

To so čudežni glasovi, nekakšna zaklinjanja, ki so se spremenili v otroške igre. Čudežna poezija.

Ameriški staroselci iz ljudstva Arapaho so uporabljali verzifikacijo, ki izhaja iz nekega drugega jezika in se je ohranila v njihovem ljudskem izročilu kot nekakšna magična ali šamanska relikvija brez pomena, kjer je imela zgolj nenavadno zvočno moč.

Ye no wi ci hay
yo wi hay
wi ci hay
yo wi ci no
wi ci ni
wi ni wi ci hay
yo wi hay
wi ci hay
yo wi ci ni hay
yo wi ci ni hay
yo wi how
wi ci hay
yo wi ci no
wi ni no wa.

Poezija se razvija od zvočnosti k opisni, neposredni pesniški podobi, da bi priklicala naravo, kot v tej bušmanski pesmi:

Pridi, mlada luna, pridi, prinesi nam vodo,
pridi, mlada luna, pridi, prinesi nam dež.
mlada luna: poškropi nas.

Poznamo staro baskovsko pesem, ki jo je antropolog Marius Schneider (1984) označil za obliko ene najstarejših pesniških simbolizacij. Takole gre:

Aldapeko sagarraren adarraren puntan,
puntaren puntan
txoria zegoen kantari;
txiruliruli, txiruliruli,
nork dantzatuko ote du soinutxo hori?¹

Od zvočnosti in neposredne podobe narave (ptica, ki poje na jablani) preidemo k preprosti simbolizaciji, ki v našem primeru s simbolom drevesa ustreza temu, kar Schneider imenuje os med nebom in zemljo. Poezija in glasba povezeta nebo in zemljo, to povezavo pa izkusi tisti, ki poje in pleše ob tej glasbi.

Od simbolične pesniške podobe se poezija v svojem poznejšem razvoju presmeri k primeri in metafori, in to celo do te mere, da simbol osvobodi njegovih tradicionalnih korenin in z ustvarjalno domišljijo ustvari nove simbole. Toda zvočnost še naprej odmeva v poeziji v vseh obdobjih in pesniki se pogosto vračajo k odmevom prvobitnih zvočnosti.

Prvinska poezija je himna preživetju. Zdi se, da se je moderna poezija osvobodila potrebe po preživetju, vendar njen eksistencialističen značaj ni drugega, kot čustvena in filozofska različica nagona po samoohranitvi. Skozi pesem pesniška zvočnost še naprej ohranja funkcijo družbene povezanosti, čustvene osvoboditve in slavljenja življenja. Na področju, kjer ustvarja manjšina pa neposredna poezija, naj bo recitirana ali brana, še naprej boža ušesa ter sproža in razlaga čustva in življenjske izkušnje.

Na področju mladinske književnosti je zvočni značaj poezije še močnejši, saj je kot nenehna igra, ki žgečka uho.

Moje telo lo
je iz mesa sa
in kosti ti,
ko se ga dotaknem nem.
V mojem telesu su
sem jaz jaz,
tam živim im
in umrem em.
Moje telo lo
je iz mesa sa ...

¹ Na koncu veje jablane, ki stoji na hribu / povsem na vrhu hriba, / tako je ptica pela: / čiruliruli, čiruliruli. / Kdo bi plesal na to melodijo?

Literatura

Schneider, Marius (1998). *El origen musical de los animales: simbolos en la mitología y la escultura antiguas*. Madrid: Siruela.

Bowra, Cecil Maurice (1984). *Poesía y canto primitivo*. Barcelona: Bosch.²

Prevod Barbara Pregelj

² S prispevkom je avtor po zoomu sodeloval na našem novembrskem simpoziju z naslovom *Otrok in knjiga*. Zvočno izjemno zanimiv posnetek s slovenskimi podnapisi si je možno ogledati na Youtube kanalu Mariborske knjižnice.